

ԲԱԶԷԱԿԱՆ ՈՐՄՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Իհնումն ինչպէս երկրի շատ կողմանց մէջ, նոյնպէս և Հայաստանի աննման ընդարձակ, ծաղկազարդ դաշտաց և զովաւունջ հովտաց մէջ, ուրիշ տեսակ տեսակ որսորդութեանց հետ, անպակաս էր նաև բազէական որսորդութիւնն: Այս բանիս վկայ և առանդող է մեր ծանօթագոյն պատմիչներէն մին, Վազար Փարպեցին. որպէս գրածներէն կ'երևի, որ շատ վարժ էին մեր նախնիք ամեն տեսակ որսորդութեան: Մինչ նախարարք և մեծամեծ իշխանք զուարճութեան համար. տիգզք, սուսերօք և ուրիշ գործիքներով յերկրի կը տապալէին վիթխարի վարձագուց երամներ և այլ շատ տեսակ մեծա-մեծ կենդանիներ, իրենց որդուց մանկազոյնքն այլ, ծառայից և դաստիարակաց հետ՝ բազէ-ներով թռչնոց այլ և այլ տեսակներ որսալու կ'երթային:

Այժմ բազէական որսորդութիւնն գրեթէ բոլորովին խափանուած է յԱրարայ, և այն ամէն երկիրներու մէջ՝ ուր յաճախած են հրա-զինոց զօրծածութիւնք. սակայն դեռ մեծ յարգ ունի և գործադրուի Արիւն կեդրոնն և Ախրիկէի հիսիսային կողմերը:

Ի ընդի թուրքաստան, ուր հրազինուց նուա-զութիւն կայ, բազէական որսորդութիւնն բա-լորովին սովորական է. փոքր և մեծ մարդիկ՝ ամուլքն այլ կ'որսան, ամենքն ալ ունին իրենց թռչուններն. ըստ իրենց կարողութեան:

Թուրքաստանի քնակիւք՝ ի մանկութենէ կը սկսին վարժիլ բազէական որսորդութեան:

Սմբուկի հանապարհաց վրայ, փողոցաց մէջ տղայք որսորդութիւն կ'ընեն, առ հասարակ թէ՛ բազէներով և թէ՛ ազաւաններով. որսացող թռչունքն կապուած են քարակ յուաններով. և ամէն որսորդ իւր թռչունը կը կրէ ձեռաւց վը-րայ: Ով որ պիտի ճանապարհորդէ դէպի ա-մայի ընդարձակ անտառներ, հետը կամ ձե-ռաց վրայ և կամ ձիոյն թամբին արեղան վրայ զրաժ կը առնի իւր թռչունը. ճանապարհին վրայ երբ և տեսնէ որ և է որս մը, փաստան, լորամարդի, կաքաւ, քաղ, և այլն, նա կը հանէ իւր բազէին կոշեւ ազիւնողը, և ուղիակի կը մղէ գրազէն որսին վրայ: Որսական թռչունն արսպուկեամբ կը բարձրանայ որսին վրայ, յետոյ թևերը ամփոփելով բոլոր ուժով և ան-պիսի ճշդութեամբ ուղղանողը, կ'իջնկայ որսի վը-րայ, որ նա հագրա երբեք կրնայ պրծիլ իւր դահճի ճիւղաններէն: Բազէից կամ՝ որս և է որ-սացող թռչնոց գլխաւորը վերաստին դնելու հա-մար, շատ արագութեամբ կը պահանջուի. թռչ-նոյն կը ցուցնեն մի պատահա մը, բռնած

այթ և միջամտող, ցուցամատի վրայէն ալ կախուած է գլխանողը օղակով մը. երբ թռչ-նուն կ'երկնցընէ՝ վիզը միտը առնլու, յուս մը կ'անցնեն գլխանողը. մի պատահա ալ չեն տար իրեն, ապա թէ ոչ, որսի վրայ յարձակելու ա-խորժակն կը կտրի:

Թուրքաստան կարգէ դուրս հարուստ է մեծ և փոքր յափտակիլ թռչուններով, որոց տե-տակաց կատարեալ ցանկ մը՝ դեռ լոյս տեսած չէ:

Տղայք ի մանկութենէ վարժած, խիստ լաւ կը յաղիին որսի, և երբեմն ցինիւր ևս կ'որ-սան. որ եւրպացի քաղէպանաց համար անկա-րելի է: Տաղէնտի կողմերն կ'որսան կապեռա-կան և ու ջինիւր, կաքաւ և լորամարդի: Թուր-քաստանի սովորական որսացող թռչունք են, քաղէ և ճուռակ (servier), որ կ'որսան փա-սիան, լորամարդի և կաքաւ:

Որսի կը վարժեցընեն նաև գրեթէ ամեն տեսակ ուրուրներ, յայտնիս (bondrée), ցետարժույ և քանի մը գիշխանն թռչնոց ցե-ղերէ: Ընդհանրապէս փոխանակ արուններու է. գերը կը գործածեն. վասն զի աւելի մեծ են, զորսուր և աւելի դիւրաւ վարժող:

Միայն կեդրոնական Արիւն կողմերը կը վա-րժեցընեն արծիւներ ալ որսորդութեան, և մա-նաւանդ ոսկեփետուր, կոնյոլ և փետրալից (penaie) տեսակները, ոչ յատուկ են Գարա-զու մի անապատին. այս մեծամեծ թռչունք կ'որսան աղուէս, վիթ, յամայր և նա և եղջե-րու: Երբ որսը մեծկակ լլլայ, վեր բարձրացը-նելու համար՝ արծիւը կատաղօրէն կ'իջնկայ իւր զուգի զլիւն վրայ, և կը շանայ աչքերը հանիւր:

Արծիւ տանող ձիաւորք՝ այդ ծանր կենդա-նին ձեռաց վրայ բռնելով շոյունելու համար, կ'առնեն երկնցի մը, և կ'աթ կ'անցընեն թամ-բին ապեղան մէջ, բազուկին ալ կը դնեն այդ երկնցի վրայ:

Երբեմն բու ևս կը գործածեն Թուրքաս-տանի և հարուային Սիբերիոյ մէջ, նապաս-տաններ, փոքր-սկիւռ և ցամայր որսալու հա-մար:

Իայց որովհետև բուն գիշերները միայն կըր-նայ որսալ, պէտք է որոց հետեւելու և գտնե-լու համար, բուի սուքերուն և պոլին կապել փոքրիկ գանգիկներ: Աղաւաններն ևս շատ յար-մար են, և դիւրաւ կը վարժուի որսորդութեան: Գրասեք կը բռնեն ձեռն առնել, և կը գործա-ծեն տղայոց վարժութեան համար. և որովհե-տեւ քաց ի մաղբերից (gibier à poil) բարձր ալ

ինչ չեն որոտար, այժմ շատ քիչ կը գործածեն զատեղը, բայց բուն պատճառն է, նապաստակազ գրեթէ բոլորովին սպառելն:

Որսացող թռչուններն երկու կերպով ձեռք կը բերուին. մէկ մի, այդ տեսակ թռչնոց ձագերն կը հանեն իրենց բոյներէն, որ շատ դիւրին է միջին Ասիոյ անմայակ ընդարձակ դաշտերու և անապատաց մէջ, ուր ծառաց նուազութեան պատճառաւ, որսացող թռչունը ստիպուած են բոյն դնել գետնի վրայ և մացառներու մէջ: Մէկ մ'այլ, երբ կամենան շափահատ ձագեր բռնել, ի գործ կը գրուի ամենապարզ կերպ մը. կը ժողովեն այնպիսի մեծ ու թանաք խճաքար, զորս կարենայ թռչունն կրկնել առանց գժուարութեան. քարերը կը ձգեն արեան մէջ. և կը թողուն որ արինն թանձրանայ անոնց վրայ, յետոյ կը դնեն այնպիսի տեղեր՝ ուր սովոր են դիմել որսացող թռչունք, որք որկրամուտութեամբ կը կրննեն այն արինոտ խիճերը, այնպէս որ սաստիկ ծանրանալով. ալ չեն կրնար թռչիլ. օրորողը ինչո՞ք միջոց չուսով վրանին կը յարձակի ու կը բռնէ: Անշուշտ այնպիսի հանձարեղ որսորդութեան հնարողք, պէտք է ճնշեք եղած ըլլան:

Որսացող թռչունք երկու տեսակ են, վայրաթռիչ և բարձրթռիչ. Թիւրք. մէնք, Ղրղըզք և

Ճենք՝ սովորաբար վայրաթռիչները կ'ընտրեն. վասն զի սքառ ուղղակի որսին վրայ կ'իջնեն, որպիսիք են, աստղափետուրք եւ (autours) և ուրուրք: Ընդ հակառակն բարձրթռիչք կը սըլանան ի վեր օդոյ մէջ՝ որսի վրայ ինկնալէ առաջ. այս կերպը թէ և աւելի ընտիր է և յարմար մեծամեծ որսորդութեանց, բայց վայրաթռիչներու նման արագ և քանուկ չէ:

Շատերէ փորձուած և ականատեսներէ հաստատուած է, որ փոքր թռչունք աւելի յարմար են քաջ որսորդութեան քան մեծերը: Սովորաբար արծիւք այնչափ պատիւ չեն բերի իրենց տէրերուն, քան որչափ կը բերեն խոյտահաւք և արտուտակիք (hobereaux):

Բազէ/ց ցեղերը, որ ուրիշ աշխարհաց մէջ, սովորաբար ի միասին կը յարձակն որսի վրայ, Սիւրի մէջ այդպէս չեն, այլ առանձին առանձին կ'որսան:

Բազէական որսորդութեան գործիններն շատ պարզ են. կաշեպ կամ կտաւ գլխանոց մը, թռչնոն գլուխը գտնելու համար. զայն տանողին համար՝ այժի մորթէ սպիտակ ձեռնոց մը, երկնցի մը՝ յոգնած բազուկը վրան կոթնցընելու համար, և թմրիկի մը որսացող թռչունը վերակոշելու համար:

ԱՐԵԳԱԿԱՆ ԱՅԻՆ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵԳԱԿԱՆ այժմ մեծ դեր կը խաղայ ի բժշկութեան. ուղղակի արեգական ճառագայթիւք կը բուսին ներքին խօթութիւններ, յօդացաւթիւններ, քնահատութիւններ, ջրղային հիւանդութիւններ, և այլն:

Եթէ կը փափաղիմք առողջացընել ծիւրեալ (atrophie) ձեռք մը, մէկուն յօդացաւթիւնը, ջրաց ուժաթափութիւնը, աւանդէն ազդու և առաջնակարգ դարմանն է, դնել ծիրեալ ձեռքը արեգական ջերմիկ ճառագայթիւք ներքեւ, և կամ ինքնին խոտաջալը արեգական մէջ թողուլ այնքան ժամ՝ որչափ որ կրնայ զմանալ:

Քնահատութեան և ջրղային սկարութեանց դարմանն է արեգական մէջ լաւ մի քնանալն: Քաշեցէք հիւանդին անկողինը պատահանին մօտ, և թողուցէք որ հիւանդը բաւական ժամ հոն արեգական մէջ քնանայ: Արեգական ճառագայթիւք ոչ միայն մարդուս

ջերմութիւնը կ'առաւելուն, այլ կ'ունենան մեր վրայ տարբարանական և ելեկտրական ազդեցութիւնք: Ինչպէս արդի նշանաւոր բժիշկ մը կ'ըսէր, « Շատ հաւանական է որ արեգական ճառագայթիւք մեր կազմութեան ներքին հիւստածոց վրայ աւելի ազդեցութիւն ունենան՝ քան թէ ելեկտրական հոսանքն »:

Շատ հմուտ բժիշկք փորձով կը հաստատեն, որ արեգական ազդեցութիւնը միակ գեղ է ջրղային և տապախառն (inflammatoire) տն. ինֆլամէրի) ցաւերու:

Գլխի ցաւ ունեցող մը թող երթայ արեգական մէջ կենայ, և պիտի տեսնէ որ այս նորագիտ դրութեամբ՝ գլխին ցաւը կ'անցնի:

Երբ որեւիցէ հիւանդութիւն մը կ'ուզեմք արեգական ազդեցութեամբ անցընել, պէտք է ամենաթեթեւ զգեստով և այնպէս արեւուն մէջ կենալ. որչափ բարակ ըլլան զգեստք՝ այնքան շուտ կ'ըլլայ առողջութիւնն: